

‘Ras’ en ‘gemengdheid’ in Nederlandse jurisprudentie

Betty de Hart*

* Prof.dr.mr. B. de Hart is hoogleraar Transnationale gezinnen en migratierecht bij de Vrije Universiteit Amsterdam. Het onderzoek maakt deel uit van het onderzoeksproject *Euromix: Regulating mixed intimacies in Europe*, gefinancierd door de European Research Council, grant number 725238, <http://euromixproject.nl/>.

- 1 W. Veraart, ‘Het slavernijverleden van John Locke naar een minder wit curriculum?’, in: B. van Beers & I. van Domselaar (red.), *Homo Duplex. De dualiteit van de mens in recht, filosofie en sociologie. Liber amicorum voor Dorien Pesser*, Den Haag: Boom juridisch 2017, p. 215-237.
- 2 B. de Hart, ‘Enkele terloopse opmerkingen over ras, gemengdheid en recht door drie Nederlandse juristen’, *NJB* 2019, afl. 37, p. 2804-2810.
- 3 G. Wekker, *Witte onschuld. Paradoxen van kolonialisme en ras*, Amsterdam: Amsterdam University Press 2017. Verder ben ik sterk geïnspireerd door de Amerikaanse *critical race* en *critical legal studies* literatuur, die uitgaat van de rol van het recht in de constructie van ‘ras’.
- 4 Zie over het concept juridisch archief (*legal archive*) ook: K. Birrell, ‘“An Essential Ghost”: Indigeneity Within the Legal Archive’, *Australian Feminist Law Journal* (33) 2010, afl. 1, p. 81-99; C. Coleborne, ‘Crime, the legal archive and postcolonial histories’, in: B. Godfrey & G. Dunstall (red.), *Crime and*

1 Inleiding

Tijdens de rechtenstudie leren studenten dat ‘ras’ in de Nederlandse rechtsgeschiedenis nooit een rol heeft gespeeld. Juristen leren het Nederlandse recht als kleurenblind te beschouwen. Zo komt ‘ras’ nauwelijks voor in de juridische leerboeken, hoogstens in de litanie dat discriminatie op grond van sekse, seksuele geaardheid, ras, et cetera niet is toegestaan.¹ Er is weinig aandacht voor de betekenis die ras in de Nederlandse rechtshistorie heeft gehad.

Het is mijn bedoeling het beeld dat voor Nederlandse juristen ‘ras’ er nooit toe deed bij te stellen

Het is mijn bedoeling het beeld dat voor Nederlandse juristen ‘ras’ er nooit toe deed bij te stellen. Eerder deed ik dat aan de hand van korte biografieën van enkele Nederlandse juristen en de rol van het denken over ‘ras’ in hun werk als wetgever, rechter en wetenschapper.² In deze bijdrage onderzoek ik Nederlandse jurisprudentie in de periode voor 1970, waarin ik naga hoe rechters in rechterlijke beslissingen betekenissen van ‘ras’ (re)produceerden.

Ik gebruik voor dit onderzoek het concept ‘juridisch archief’, geïnspireerd door het werk van Gloria Wekker, die het idee

van een Nederlands ‘cultureel archief’ poneerde.³ Wekker gebruikte dit begrip om betekenissen van ‘ras’ en ‘witheid’ te onderzoeken als onderdeel van de manier waarop Nederland een beeld van zichzelf creëert. Volgens Wekker is het cultureel archief een niet-onderkend reservoir van kennis en gevoelens, gebaseerd op vierhonderd jaar imperialisme. Het cultureel archief bepaalt hoe we denken, wat we doen, hoe we naar de wereld kijken; in herinneringen, in beleid en in regels. Het juridisch archief beschouw ik als één van de domeinen van het cultureel archief: het heeft een eigen, specifiek karakter, maar staat in relatie tot het culturele archief. Net als bij het cultureel archief wordt een beeld gecreëerd van het Nederlands recht dat, net als Vrouwe Justitia, (kleuren)blind is. Wie echter goed zoekt, ontdekt in het juridisch archief betekenissen van ‘ras’ neergelegd in wetten, regelingen, jurisprudentie, juridische handboeken en juridische doctrine, maar ook bijvoorbeeld in mediaberichtgeving, documentaires of films over recht en rechtszaken.⁴

Ik plaats het woord ‘ras’ tussen aanhalingstekens, omdat het niet bestaat. Het is een sociale constructie, dat wil zeggen een product van een sociaal proces. Het gaat dus niet om wat of hoe mensen zijn, maar om hoe sociale actoren en – in de context van dit onderzoek – juridische actoren hen zien. ‘Ras’ heeft dan ook geen objectieve, inherente of vaste betekenis, maar is veranderlijk

naar tijd, plaats en context.⁵ De constructie van 'zwartheid' of 'witheid' in juridische documenten wordt mede bepaald door andere aspecten van sociale identiteit, zoals inkomen, opleiding en geloof en dus niet alleen door kleur.⁶ Meer specifiek onderzoek ik de constructie van 'gemengdheid': paren of gezinnen die als 'gemengd' worden gezien. Ook hier gaat het niet om vaststaande verschillen tussen partners, maar om hoe de partners (en hun kinderen) worden gezien als behorend tot afzonderlijke 'raciale' groepen. Juist de bestudering van 'vermenging' laat zien hoe schijnbaar vaststaande categorieën in het recht instabiel worden en opnieuw moeten worden gedefinieerd; dat maakt die categorisering van 'ras' goed te onderzoeken.

Het jurisprudentie-onderzoek waarop dit artikel is gebaseerd, vormt slechts het begin van een uitgebreider onderzoek dat ik beoog en dat zich zal uitstrekken tot rechterlijke archieven. Het geeft geen compleet beeld, maar toont wel aan dat 'ras' voor Nederlandse juristen er wel degelijk toe deed

Het doorzoeken van het juridisch archief op betekenissen van 'ras' en 'gemengdheid' is geen eenvoudige opgave. Met behulp van *Legal Intelligence* zocht ik naar jurisprudentie van voor 1970. De zoektermen 'ras' of 'gemengde huwelijken' leveren nauwelijks bruikbare hits op, omdat die termen niet worden gebruikt in de categorisering van jurisprudentie.⁷ Tevens wordt slechts een klein deel van de rechterlijke uitspraken gepubliceerd. Juist gemarginaliseerde groepen zijn in archieven vaak moeilijk te vinden. Aan de hand van een creatief gebruik van zoektermen (bijvoorbeeld door op bepaalde geracialiseerde nationaliteiten te zoeken) en aanvullend gebruik van (niet-juridische) literatuur en oude kranten wist ik toch meerdere relevante rechterlijke uitspraken te traceren waarin 'ras' en 'gemengdheid' werden geadresseerd.⁸ Het jurisprudentie-onderzoek waarop dit artikel is gebaseerd, vormt slechts het begin van een uitgebreider onderzoek dat ik beoog en dat zich zal

uitstrekken tot rechterlijke archieven. Het geeft geen compleet beeld, maar toont wel aan dat 'ras' voor Nederlandse juristen er wel degelijk toe deed.

Deze bijdrage is als volgt gestructureerd. Allereerst bespreek ik verschillende categorieën rechtszaken van voor de Tweede Wereldoorlog. De eerste categorie betreft de toepassing van raciale criteria in Nederlands koloniaal nationaliteitsrecht. De tweede categorie rechtszaken draait om het gebruik van rassenwetenschap in de vaststelling van vaderschap, de derde om de nietigverklaring van een huwelijk op grond van 'raciale' kenmerken. De laatste categorie betreft toewijzing van ouderlijk gezag op grond van 'raciale' criteria, uit de periode na de Tweede Wereldoorlog. Voor alle rechtszaken wordt geschetst hoe ze in de sociale context moeten worden begrepen, hoe ze in verband stonden met andere rechterlijke uitspraken en hoe ze in de juridische literatuur werden – en soms worden – besproken.

2 Nationaliteit en ras in koloniaal recht (1913)

In 1913 oordeelde het Hoogerechtshof van Nederlands-Indië over Halima, een 'inlandse' vrouw van ongeveer 50 jaar oud, die in 1896 met een Nederlander van gemengd Europees-Chinese afkomst was getrouwd.⁹ Door dit huwelijk was ze automatisch Nederlandse geworden.¹⁰ Het juridische tijdschrift *Het Recht in Nederlandsch-Indië* publiceerde de rechterlijke uitspraak, met in de onderwerppindicatie een expliciete verwijzing naar 'ras': 'Jurisdictiegeschil. – Wet op het Nederlandschap. – Nationaliteit en rasverschil. – Artt. 75 en 109 R. R. en Artikel 15 der wet op den overgang'.¹¹ De vraag was of Halima's rechtszaak moest worden beoordeeld naar Europees of naar 'inlands' strafrecht. Het antwoord op deze vraag werd bepaald door 'ras'.

Het 'Regeringsreglement voor Nederlands-Indië' waarnaar de uitspraak verwees, was in 1854 tot stand gekomen en vormde de juridische basis voor het koloniale bestuur. Dat regeringsreglement maakte juridisch onderscheid tussen verschillende bevolkingsgroepen: 'Europeanen en daarmee gelijkgestelden' en 'inlanders en daarmee gelijkgestelden'. Tot de laatste categorie hoorden de zogeheten 'vreemde oosterlingen', inclusief Chinezen, Arabieren en andere Aziaten. Elk van deze groepen had een 'eigen' privaat- en publiek-

Empire 1840-1940, London: Routledge 2005, p. 92-105; S. Motha & H. van Rijswijk, *Law, memory, violence: uncovering the counter-archive*, London: Routledge 2016; R. Mawani, 'Law's archive', *Annual Review of Law and Social Science* (8) 2012, afl. 1, p. 337-365.

- 5 M. Omi & H. Winant, *Racial formation in the United States*, New York: Routledge 2014.
- 6 I.H. Lopez, *White by law: The legal construction of race*, New York/London: New York University Press 1997.
- 7 C. Backhouse, *Colour-coded: A legal history of racism in Canada, 1900-1950*, Toronto: University of Toronto Press 1999.
- 8 De kranten werden doorzocht aan de hand van de databank van de Koninklijke Bibliotheek, www.delpher.nl.
- 9 Hoogerechtshof van Nederlandsch Indië 22 januari 1913, *Recht in Nederlandsch Indië* (99) 1912, p. 436-441.
- 10 Tot 1964 werd de nationaliteit van vrouwen bepaald door die van de echtgenoot. B. de Hart, 'The Morality of Maria Toet. Gender, Citizenship and the Construction of the Nation-state', *Journal of Ethnic and Migration Studies* (32) 2006, afl. 1, p. 49-68.
- 11 Hoogerechtshof van Nederlandsch Indië 22 januari 1913, *Het Recht in Nederlandsch Indië; rechtskundig tijdschrift* (99) 1912, p. 436-441.
- 12 M. Bloembergen, *Colonial Spectacles. The Netherlands and the Dutch East Indies at the World Exhibitions (1830-1931)*, Singapore: Singapore University Press 2006. C. Fasseur, 'Hoeksteen en struikelblok. Rassenonderscheid en overheidsbeleid in Nederlands Indië', *Tijdschrift voor Geschiedenis* (105) 1992, afl. 2, p. 218-242. P. Tjiook-Liem, *De rechtspositie der Chinezen*

Illustratie: iStock.com/GeorgePeters

in *Nederlands-Indië 1848-1942. Wetgevingsbeleid tussen beginsel en belang*, Leiden: Leiden University Press 2009.

13 E. Heijs, 'Nederlandschap in de Nederlandse koloniën. Regulering van immigratie vanuit de koloniën door nationaliteitsbeleid in Nederland', *Recht der werkelijkheid* (12) 1991, afl. 2, p. 21-42. G.R. Jones, *Tussen Onderdanen, Rijksgenoten en Nederlanders. Nederlandse politici over burgers uit Oost en West en Nederland, 1945-2005*, Amsterdam: Rozenberg Publishers 2007.

14 Overgangsbepalingen, *Ind. Stb.* 1848, nr. 10. Zie over de juridische positie van gemengde huwelijken in Nederlands-Indië I.A. Nederburgh, *Wetgeving voor Nederlandsch-Indië. Gemengde Huwelijken. Staatsblad 1898, no. 158. Officiële bescheiden en aantekeningen*, Batavia: Kolff 1899. L.W.C. van den Berg, *Huwelijken tussen personen behorende tot verschillende categoriën der bevolking van Nederl. Indië. Praeadvies*, Batavia: Ernst 1887.

15 Hooggerechtshof van Nederlandsch Indië 22 januari 1913, *Recht in Nederlandsch Indië* (99) 1912, p. 436-441.

recht naar zogeheten 'landaard', met een apart strafrechtssysteem, familierecht, aparte woonwijken, kledingvoorschriften en reisbeperkingen. Wat het 'eigen' recht in dit zogenaamde dualistisch systeem inhield, bepaalden de Nederlandse koloniale autoriteiten. Juristen zagen dit dualisme destijds als een systeem van gelijkwaardigheid, waarin het Europees recht niet werd 'opgedrongen' aan de 'inlanders' tegen hun wil. Feitelijk was het een systeem van apartheid, bedoeld om de verschillende geracialiseerde groepen uit elkaar te houden.¹²

Voor de invoering van de Wet op het Nederlandschap van 1892 was de gehele bevolking van Nederlands-Indië Nederlands burger. Met ingang van 1892 werden de raciale criteria van het regeringsreglement van 1854 verbonden aan Nederlandschap: inlanders en daarmee gelijkgestelden werden uitgesloten van het Nederlandschap, terwijl degenen die juridisch Europeaan waren Nederlander bleven.¹³

Volgens artikel 15 van de Overgangsregeling van 1848 moest een niet-Europeaan die wilde trouwen met een Europeaan zich onderwerpen aan Europees privaatrecht.¹⁴

De lagere lokale rechtbank, de landraad, had zichzelf onbevoegd geacht om over Halima te oordelen, omdat hij aannam dat zij de status van haar echtgenoot volgde en dus Europees recht op haar van toepassing was. Het Hooggerechtshof – de hoogste rechter van Nederlands-Indië, vergelijkbaar met de Hoge Raad der Nederlanden – zag dat anders. De begrippen 'nationaliteit' en 'ras', zo oordeelde het hof, 'dekken elkaar absoluut niet'. Het hof vervolgde:

'dat derhalve eene Inlandsche vrouw, als zoodanig behoorende tot het ras: Inlanders, hier te lande in het huwelijk treedt met een man van het andere ras: Europeaan of met dezen gelijkgestelden, door haar huwelijk wel overgaat in de nationaliteit van de man, maar daarom nog niet ook tot zijne ras, zoodat, nu in Indië de rechtsbedeeling berust niet op nationaliteit maar op rasverschil (art 75 RR), op elk der hier te lande in den echt treedende personen van verschillend ras van toepassing blijft de voor elk ras bestaande wetgeving.'¹⁵

In deze zaak legde het Hooggerechtshof in zeer klare taal uit dat het koloniale systeem was gebaseerd op rassenonderscheid. Hoewel Halima naar nationaliteit Nederlandse was geworden als gevolg van haar huwelijk,

bleef ze ‘raciaal’ een inlandse en had ze niet dezelfde rechten als andere Nederlanders. Inlands strafrecht was derhalve op haar van toepassing, wat waarschijnlijk betekende dat ze tot dwangarbeid werd veroordeeld, een straf die niet kon worden opgelegd aan Europeanen.

De uitspraak laat ook zien dat de raciale categorisering in Nederlands-Indië niet stabiel of statisch waren en allesbehalve voor de hand liggend. Het recht reflecteerde niet slechts de ‘raciale’ identiteit van mensen, maar creëerde en reproduceerde ze actief, met ingrijpende juridische en andere gevolgen voor het leven van mensen zoals Halima en de koloniale samenleving als geheel. Wat stabiel bleef, was de witte Europese superioriteit, die met het wetboek in de hand werd beschermd. Dergelijke categorisering werkte lang door in het Nederlandse recht, tot aan en zelfs na de dekolonisatie. Na de onafhankelijkheid van Indonesië, werd de vraag wie de Nederlandse of de Indonesische nationaliteit toebedeeld kreeg en wie naar Nederland kon komen, in sterke mate bepaald door gender en ‘ras’.¹⁶

Bolk hanteerde een biologisch rassenbegrip en meende dat het ‘ras’ van mensen wetenschappelijk kon worden vastgesteld. In een artikel in het *Rechtsgeleerd Magazijn* betoogde hij dat antropologisch onderzoek kon bewijzen dat de man niet de vader is van het betreffende kind

3 Vaderschap en rassenwetenschap (1925)

Niet alleen in koloniaal recht speelde ‘ras’ een rol, ook in dat van het Nederlandse moederland. In enkele rechtszaken in de jaren twintig van de twintigste eeuw werd rassenwetenschap gebruikt in zogeheten ‘vaderschapsacties’. Het betrof ongehuwde moeders die wilden dat werd vastgesteld wie de biologische vader van hun kind was, om vervolgens alimentatie voor hun kind van deze vader te kunnen verdienen. Dergelijke vaderschapsacties waren

pas vanaf 1909 wettelijk toegestaan, afgedwongen door de feministische en de anti-prostitutiebeweging, die de dubbele seksuele moraal voor mannen en vrouwen veroordeelden.¹⁷ In de jaren twintig waren vaderschapsacties dus een relatief nieuw verschijnsel en onder juristen nog altijd omstreden. Bloedonderzoek was destijds nog weinig bekend. De bloedgroep was pas in 1901 door Karl Landsteiner ontdekt. Het gebruik van bloedtesten om vaderschap vast te stellen was in zulke zaken betwist; het kon vaderschap niet vaststellen, alleen uitsluiten.¹⁸

In enkele van de hier besproken rechtszaken leverde professor Lodewijk Bolk van de Universiteit van Amsterdam een deskundigenrapport. Ook in andere landen in en buiten Europa kwam het gebruik van dergelijke deskundigenrapporten voor bij vaderschapsacties, voortkomend uit rassenwetenschap en eugenetica.¹⁹ Bolk was een etnoloog en anatoom, die onder meer onderzoek deed naar de verscheidenheid van verschillende ‘rassen’ in Nederland.²⁰ Bolk hanteerde een biologisch rassenbegrip en meende dat het ‘ras’ van mensen wetenschappelijk kon worden vastgesteld. In een artikel in het *Rechtsgeleerd Magazijn* betoogde hij dat antropologisch onderzoek kon bewijzen dat de man niet de vader is van het betreffende kind.²¹ Soms zal de rechter zelf al kunnen vaststellen dat de beweerde vader de biologische vader niet is, wanneer de vader een ‘neger, of van het Mongoolsche ras’ is en het kind niet de kenmerken van dat ‘ras’ vertoont.²² Bij joden is dat anders, aldus Bolk, omdat de fysieke verschillen tussen joden en West-Europeanen niet altijd zo duidelijk zijn dat dit bij ‘kruising’ bij een jong kind zichtbaar is.²³ Toch gebruikte hij rassenwetenschap in een deskundigenrapport waarin het kind volgens hem van joodse afkomst was. De rechtszaak ging om een vrouw die verkracht was door de zoon van haar werkgever. Bolk beschreef de schedel van de beweerde vader, die in zijn ogen nogal uitzonderlijk was en de schedel van het kind die erop leek. Het kind maakte een ‘joodse indruk’ en dat gold volgens Bolk ook voor de vader, die een ‘zeer duidelijk Joods voorkomen’ had.²⁴ In hoger beroep verloor de man zijn klacht tegen het rapport. Het hof vond de getuigenverklaringen al voldoende om zijn vaderschap vast te stellen, ook omdat de vrouw van onbesproken reputatie was (ze had geen relaties met andere mannen gehad).

16 Heijs 1991, Jones 2007.

Nederlandse burgers op grond van de Wet op het Nederlanderschap van 1892, Europeanen en ‘Indische Nederlanders’ van gemengde afkomst met een Nederlandse vader hielden de Nederlandse nationaliteit, maar konden onder voorwaarden ook kiezen voor de Indonesische. ‘Nederlandse onderdanen niet-Nederlanders’ (de inlandse bevolking, inclusief kinderen van een Nederlandse moeder en inlandse vader), hadden geen keuze: ze verwierven de Indonesische nationaliteit en verloren de Nederlandse. De derde groep, de vreemde oosterlingen, merendeels Chinezen, verloren hun Nederlandse nationaliteit en hadden een optierecht op de Indonesische.

17 S.L. Sevenhuijsen, *De orde van het vaderschap. Politieke debatten over ongehuwd moederschap, afstamming en het huwelijk in Nederland*, Amsterdam: Stichting Beheer IISG 1987.

18 A. Heida, ‘Vaderschapsprocedures en DNA-onderzoek’, *Tijdschrift voor Familie en Jeugdrecht* (14) 2002, afl. 4, p. 122-129.

19 N.B. Milanich, *Paternity: the elusive quest for the father*, Cambridge, MA: Harvard University Press 2019, p. 27.

20 L. de Rooy, *Snijburcht. Lodewijk Bolk en de bloei van de Nederlandse anatomie*, Amsterdam: Amsterdam University Press 2011.

21 L. Bolk, ‘Over het bericht van de deskundigen in zake de vaderschapsactie’, *Rechtsgeleerd Magazijn* 1925, p. 299-335.

22 De negentiende-eeuwse biologische rassenwetenschap waarop Bolk zich baseerde, ging uit van een onderverdeling in het Kaukasische ras, Amerikaanse ras, Mongoolse ras, Ethiopische ras en Maleise ras.

23 Bolk 1925, p. 318.

24 Rb. Den Haag 9 april 1924, *Weekblad van het Recht* 1924/11186, p. 3; hof Den Haag 28 juni 1926, *Weekblad van het Recht* 1926/11528, p. 3.

25 Rb. Alkmaar 30 juni 1927, ECLI:NL:RBALK:1927:4, *NJ* 1927, p. 1153.

26 *Handelingen I*, nr. 7, 12 november 1909, p. 77.

27 J.C. van Oven, 'De gelijkenis van vader en kind over erkenning en fysieke gelijkenis', *NJB* (1) 1926, afl. 1, p. 8-15. L.Ch. Besier in *NJB* (1) 1926, afl. 2, p. 22-23. N.J. Vellinga, 'Ingezonden bijdragen. Bloedige rechtspraak', *Weekblad van het recht* 1925/11427, p. 8. J.C. van Oven was hoogleraar Romeins recht en na de Tweede Wereldoorlog Minister van Justitie, onder wiens verantwoordelijkheid de handelingsonbekwaamheid van de vrouw werd afgeschaft. L.Ch. Besier was procureur-generaal bij de Hoge Raad. Wie Vellinga was, is mij niet bekend.

28 Over Nederlandse rassenwetenschap zie bijvoorbeeld: F. Sysling, *De onmeetbare mens. Schedels, ras en wetenschap in Nederlands-Indië*, Nijmegen: Uitgeverij Vantilt 2015. B. Henkes, *Uit liefde voor het volk. Volkskundige zoek naar de Nederlandse identiteit 1918-1948*, Amsterdam: Athenaeum-Polak & Van Gennepe 2005. B. Harkema & F. Sysling, 'Dutch scientists and the UNESCO Statement on Race', *Studium* (11) 2018, afl. 4, p. 229-244. M. Eickhoff, B. Henkes & F. van Vree, *Volkseigen. Ras, cultuur en wetenschap in Nederland, 1900-1950* (Ser. Jaarboek van het Nederlands instituut voor oorlogsdocumentatie 11), Zutphen: Walburg Pers 2000.

29 'Onderzoek naar het vaderschap', *Provinciale Drentse en Asser Courant* 9 juni 1926. Rb. Alkmaar 30 juni 1927, *Weekblad van het recht* 1927/11715, p. 7. De oorspronkelijke zaken waren Rb. Alkmaar 16 oktober 1924, ECLI:NL:RBALK:1924:6 en Rb. Alkmaar 2 april 1925, ECLI:NL:RBALK:1925:1.

30 H.U. Jesserun D'Oliveira, *Ontjoodst door de wetenschap. De wetenschappelijke en menselijke integriteit van Arie de Froe onder de bezetting*, Amsterdam: Amsterdam University Press 2015.

31 De betreffende bepaling art. 1:394 lid 4 BW is uit het BW verdwenen. S.F.M. Wortmann, in: *GS Personen- en familierecht*, art. 1:394 BW, aant. 3 (online, bijgewerkt 1 april 2014).

32 A. Heida, 'Vaderschapsprocedures en DNA-onderzoek', *FJR* (14) 2002, afl. 4, p. 122-129. Heida noemt de rechtszaken waarin Bolks methode werd gebruikt, maar schrijft al even verullend over 'overeenstemmende lichamelijke kenmerken'.

33 Rb. Limburg 28 maart 2018, ECLI:NL:RBLIM:2018:3826.

In een andere rechtszaak waarin op Bolks expertise een beroep werd gedaan, concludeerde hij dat de gestelde vader inderdaad de biologische vader van het kind was want:

'het kind maakt den indruk tot het Noorsche ras te behoren, waartoe ook gedaagde behoort. De kleur der oogen heeft hetzelfde nummer der standaard-scala. De vader moet dus iemand van het Noorsche ras geweest zijn.'²⁵

Hoe reageerden juristen op deze rechterlijke oordelen? Allereerst is het belangrijk om te vermelden dat bij de totstandkoming van de wet van 1909, een common-sense-opvatting van 'ras' al een rol had gespeeld in het besluit de rechter beoordelingsvrijheid te geven. Minister Anton Nelissen (RKSP) vond het niet nodig om vast te leggen hoe de rechter het vaderschap zou moeten bepalen, want:

'Ik kan mij niet best voorstellen, dat er uit de gemeenschap van een man en vrouw van zuiver Germaanschen bloede een kind zou geboren worden dat duidelijke sporen van het Chineesche ras vertoont: de rechter kan daaruit al de overtuiging putten, dat de aangesproken Germaan niet de vader is. Ik geloof, dat men de beoordeling gerust aan den rechter kan overlaten.'²⁶

In de eerste jaargang van het *Nederlands Juristenblad* van 1926 werd aandacht besteed aan de rechterlijke uitspraken waarin Bolk als expert was opgetreden. In verhullende terminologie schreven de auteurs over 'gelijkenis met de vader', zodat uit de bijdragen niet was af te leiden dat 'ras' in deze zaken centraal stond.²⁷ Het is een van de manieren waarop het juridisch archief functioneert: betekenissen van 'ras' zijn wel aanwezig, maar worden verhuld.

Het is een van de manieren waarop het juridisch archief functioneert: betekenissen van 'ras' zijn wel aanwezig, maar worden verhuld

De auteurs waren kritisch over Bolks methode. Volgens Van Oven, de latere minister van Justitie, was de gebruikte wetenschappelijke methode nog in ontwikkeling en de gelijkenis tussen beweerde vader en kind zou puur toevallig kunnen zijn. Auteurs uitten geen bezwaren tegen het gebruik van rassenwetenschap, dat destijds ook onder juristen vrij algemeen was aanvaard.²⁸ Wel

vreesden zij voor de belangen van de man, de beweerde vader, die zouden kunnen worden geschaad. Bolk werd hierna voorzichtig en betoogde dat de benodigde lichamelijke onderzoeken van vader, moeder en kind altijd vrijwillig moesten zijn. In latere rechtszaken ging hij over tot het gebruik van bloedonderzoek.²⁹

Bolk overleed in 1930, net voordat rassenwetenschap in Nederland juist in belangstelling steeg en voordat de nazi's in Duitsland aan de macht kwamen. Dit laatste leidde tot veel debat onder Nederlandse juristen over de Neurenberger rassenwetten die sommige Duitsers tot 'jood' bestempelden en anderen tot 'Ariër' en gemengde huwelijken tussen die twee geconstrueerde 'raciale' groepen verbood. Tijdens de Duitse bezetting van Nederland zetten juristen het soort rassenwetenschap dat Bolk bedreef in om joden te redden van de vernietigingskampen.³⁰

In hedendaags familierecht zijn de besproken rechtszaken over vaderschapsacties niet langer relevant.³¹ Niet alleen is de rassenwetenschap waarop Bolk zich baseerde inmiddels als onwetenschappelijk en racistisch verworpen, ook zijn er tegenwoordig nieuwe en betrouwbaarder technieken beschikbaar om het vaderschap van kinderen vast te stellen, met name natuurlijk DNA-onderzoek.³²

Opmerkelijk is dan ook een rechtszaak uit 2019 waarin de rechter in eerste instantie het gebruik van wetenschappelijke kennis over 'ras' overwoog en pas daarna de mogelijkheid van DNA-onderzoek. Het woord 'ras' werd niet gebruikt, wel 'huidskleur' en 'etnische afkomst'. De juridische vader van het kind was overleden en het kind werd verzorgd door de huidige partner van de moeder. Het kind had bij hem in huis gewoond en beschouwde hem als zijn vader. Uit de beslissing van de lagere rechtbank blijkt dat deze man en de wettelijk vertegenwoordiger van het kind vroegen om aan de hand van foto's vast te stellen dat de juridische vader niet de biologische vader was; het gebruik van algemene kennis over 'ras' dus.³³ Om het juridisch vaderschap van de overleden vader aan te tasten, moest aangetoond worden dat hij niet de biologische vader was. De moeder verklaarde dat het kind geboren was uit een *one-night stand* met een Antilliaanse man. Er werden foto's overgelegd van de moeder, die 'licht getint' was; in de rechtbank uitspraak werd ze omschreven als van Indonesische

afkomst en geadopteerd. De beweerde vader had een ‘donker getinte huid en het kind eveneens donker getinte huid’, terwijl de juridische vader ‘blank’ was. De moeder, de Raad voor de Kinderbescherming en de vertegenwoordiger van het kind waren het er allemaal over eens dat het in het belang van het kind was als het vaderschap van de juridische vader zou worden ontkend. De rechtbank stelde de volgende vragen aan het NFI (Nederlands Forensisch Instituut):

‘Is het NFI in staat om een etniciteitsonderzoek uit te voeren? Zo ja, wat zijn de mogelijkheden en beperkingen van zo’n onderzoek? Is voor het onderzoek naast de medewerking van het kind ook de medewerking van de moeder van het kind nodig of wenselijk? Hoeveel tijd is gemoeid met het onderzoek? Is het mogelijk om met het resultaat van het onderzoek aan de hand van foto’s van de man, het kind en de moeder een conclusie te trekken over de mate van waarschijnlijkheid van het biologisch vaderschap van de man? Wat zijn de kosten van het onderzoek?’³⁴

Het NFI antwoordde dat het niet mogelijk was om de biologische vader vast te stellen op basis van huidskleur of afkomst (etniciteitsonderzoek). De rechtbank verwierp daarop het verzoek om het vaderschap van de juridische vader te vernietigen. In hoger beroep verwierp het hof dat verzoek eveneens. Nu het NFI had meegedeeld dat dergelijk onderzoek naar vaderschap op basis van etniciteit niet mogelijk was en er nog familieleden in leven waren, werd alsnog verwezen naar DNA-onderzoek om vast te stellen of de juridisch vader ook de biologische vader was.³⁵ Waar het hier om gaat, is dat de rechter niet van meet af aan uitsloot dat vaderschap wetenschappelijk aan de hand van ‘raciale’ kenmerken, zoals huidskleur, kon worden vastgesteld. Dat staat eigenlijk niet zo heel ver af van het biologisch rasdenken van Bolk en de zijnen.³⁶

De rechter sloot niet van meet af aan uit dat vaderschap wetenschappelijk aan de hand van ‘raciale’ kenmerken, zoals huidskleur, kon worden vastgesteld. Dat staat eigenlijk niet zo heel ver af van het biologisch rasdenken van Bolk en de zijnen

4 Vernietiging van huwelijk op grond van ‘raseigenschappen’ (1939)

Terug naar de periode voor de Tweede Wereldoorlog, de jaren dertig, een periode van economische crisis en opkomend fascisme. Nederland werd toen geconfronteerd met een groeiend aantal joodse vluchtelingen uit Duitsland, die hier allesbehalve welkom waren.³⁷ Bijna dagelijks werd in de Nederlandse kranten in afkeurende termen over de ontwikkelingen in Duitsland gerapporteerd.

In 1939 vroeg een Nederlandse man de Amsterdamse rechtbank zijn huwelijk te vernietigen. Hij voerde aan dat hij had gedacht dat zijn echtgenote, met wie hij al meer dan acht jaar getrouwd was, was geboren uit Ellen Young in New York, maar in feite was geboren uit Chin a Fung in Hong Kong. Ze was tevens 12 jaar ouder dan ze hem had verteld.³⁸ De man stelde dat zijn vrouw niet was wie hij had gedacht toen hij met haar trouwde. Dwaling in de persoon bij huwelijksluiting kan een vernietigingsgrond zijn volgens het huidige artikel 1:71 lid 2 BW.

Deze zaak moet allereerst worden begrepen in het licht van het vooroorlogse echtscheidingsrecht. Een echtscheiding verkrijgen was niet eenvoudig en tot 1971 alleen mogelijk met instemming van, of in geval van schuld van, de andere huwelijkspartner. ‘De Grote Leugen’, waarbij een van de partners beweerde overspel te hebben gepleegd, fungeerde wel als manier om toch een echtscheiding te verkrijgen, maar was afhankelijk van medewerking van de andere partner.³⁹ Verder had vernietiging van het huwelijk in plaats van echtscheiding het voordeel dat juridisch gezien het huwelijk nooit had bestaan en dus geen financiële gevolgen had, zoals een alimentatieplicht.

‘Ras’ was een belangrijke, hoewel onuitsproken, factor in deze zaak. De echtgenoot klaagde in feite dat zijn vrouw niet een Amerikaanse witte vrouw was, maar van Chinese afkomst. Zowel de Amsterdamse rechtbank als het hof verwierpen zijn eis, waarbij het hof het meest uitgebreid inging op de gronden daarvoor. Allereerst wees het hof erop dat het paar elkaar had ontmoet in Nederlands-Indië, waar ze woonden en waar de bevolking in hoge mate van gemengde afkomst was. De man kon zich daarom niet op onwetendheid beroepen:

‘O. immers dat appellant vele jaren in Ned. Indië heeft doorgebracht en dus dagelijks moet hebben gezien afstammelingen uit gemengde huwelijken, in het bijzonder van Europeanen met Inlandsche, Chineesche of Japaneesche vrouwen.’⁴⁰

³⁴ Rb. Limburg 28 maart 2018, ECLI:NL:RBLIM:2018:3826.

³⁵ Hof 's-Hertogenbosch 6 Juni 2019, ECLI:NL:GHSHE:2019:2059.

³⁶ Dat wetenschappelijk racisme ook tegenwoordig nog bestaat valt te lezen in A. Saini, *Superior: The Return of Race Science*, Boston: Beacon Press 2019.

³⁷ C. van Eijl, *Tussenland. Illegaal in Nederland, 1945-2000*, Hilversum: Uitgeverij Verloren 2012.

³⁸ Rb. Amsterdam 8 december 1938, ECLI:NL:RBAMS:1938:61, *NJ* 1940/376; hof Amsterdam 2 november 1939, ECLI:NL:GHAMS:1939:39, *NJ* 1940/175.

³⁹ A.H. Huussen, ‘The Discussion About the Extension of Divorce in the Netherlands, 1870-1970’, *Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis / Revue d'Histoire du Droit / The Legal History Review* (63) 1995, afl. 3/4, p. 311-335.

⁴⁰ Hof Amsterdam 2 november 1939, ECLI:NL:GHAMS:1939:39, *NJ* 1940/175.

Het hof verwijst hier naar algemeen bekende kennis over ‘ras’ van mensen die in de kolonie hebben geleefd, of kennis die ze in ieder geval geacht werden te hebben. Verder concludeerde het hof dat de man, simpelweg door naar zijn vrouw te kijken, had kunnen weten wat haar afkomst was. Dat hadden de rechters immers zelf vastgesteld tijdens de rechtszitting, waarbij de vrouw aanwezig was. Gemengde afkomst kon niet worden verborgen, zo meende het hof:

‘dat bij het gehouden pleidooi, waarbij geïntimeerde aanwezig was, het Hof heeft waargenomen, dat het gehele uiterlijk, gelaatsvorm en uitdrukking van geïntimeerde duidelijk doet zien, dat zij niet van zuiver Zweedsche of Angelsaksische afkomst is, maar dat zij onmiskenbaar van gedeeltelijk Chinese afkomst moet zijn, zoodat appellant bezwaarlijk kan volhouden dat hij zulks gedurende de aan het huwelijk voorafgegane vrij langdurige verloving niet zou hebben waargenomen en het in ieder geval onmogelijk is iets te verbergen dat niet te verbergen is.’⁴¹

Het hof baseert het oordeel op algemene kennis over ‘ras’; wat ‘gewone’ mensen, in het bijzonder zij die in de kolonie hebben geleefd, daarover behoren te weten.⁴² Het hof gebruikt niet de term ‘ras’, maar ‘afkomst’. Desondanks gaat het toch uit van ‘zuivere’ en ‘gemengde rassen’; ‘raciale’ afkomst die onmogelijk verborgen kan worden gehouden. Deze zichtbaarheid van ‘raciale’ afkomst staat in contrast met de ‘raciale’ ambiguïteit die uit de koloniale literatuur spreekt en waarin ‘verborgen’ inlands bloed dat elk moment ontdekt kon worden en betrokkene ten gronde richten een centraal thema is.⁴³

Opvallend is dat de rechtbank en het hof de eis van vernietiging van het huwelijk op grond van ‘raseigenschappen’ niet ten principale verwierpen vanwege strijd met de Nederlandse openbare orde. Zij verwierpen de eis omdat de man zich niet op onwetendheid over de ‘raciale’ afkomst van zijn echtgenote kon beroepen. Dit komt overeen met wat in de Verenigde Staten en nazi-Duitsland, waar dit soort vernietigingszaken veel vaker voorkwamen, de juridische praktijk was.⁴⁴

In de tweede helft van de jaren dertig hadden vele Nederlandse rechtbanken tevens met vraagstukken van geldigheid van huwelijk en ‘ras’ te maken als gevolg van de Duitse nazi-wetgeving die huwelijken tussen joden en niet-joden in 1935 verbood. Al vanaf dat jaar, dus nog voor de

Duitse bezetting, weigerden Nederlandse ambtenaren van de burgerlijke stand regelmatig huwelijken tussen joden en niet-joden te sluiten, wanneer een van beide de Duitse nationaliteit bezat. Ook een Duitse ‘Arische’ vrouw en een man afkomstig uit Nederlands-Indië kregen met een dergelijke weigering te maken.⁴⁵ Vele paren zagen zich genoodzaakt naar de rechter te stappen om te kunnen trouwen. Ook in deze gevallen kwam het weinig voor dat rechters de Duitse rassenwetgeving en de toepassing ervan principieel verwierpen als in strijd met de Nederlandse openbare orde. Dit in tegenstelling tot sommige andere Europese landen, zoals België, Denemarken en het Verenigd Koninkrijk.⁴⁶ In die zin is de besproken uitspraak van het hof in lijn met wat onder Nederlandse rechters gebruikelijk was.

In de tweede helft van de jaren dertig hadden vele Nederlandse rechtbanken tevens met vraagstukken van geldigheid van huwelijk en ‘ras’ te maken als gevolg van de Duitse nazi-wetgeving die huwelijken tussen joden en niet-joden in 1935 verbood

Hoe werd deze zaak in de juridische literatuur ontvangen? In tegenstelling tot het heftige juridische debat over de weigering van huwelijksluiting op grond van de Duitse nazi-wetgeving, trok de zaak weinig aandacht. Enkele juristen schreven erover in de Nederlandse kranten, veelal met een ironische ondertoon die de zaak ridiculiseerde.⁴⁷

De auteurs in Asser/Wiarda meenden dat een beroep op dwaling in dit geval mogelijk had moeten zijn.⁴⁸ In hedendaagse juridische literatuur wordt de uitspraak nog altijd genoemd als het beginsel vormend dat vernietiging van een huwelijk niet kan worden gevraagd omdat men zich in de eigenschappen van de huwelijkspartner heeft vergist maar zonder het belang van ‘ras’ in deze zaak te noemen.⁴⁹ Het rechtsbeginsel dat men geen vernietiging van het huwelijk kan vragen op basis van eigenschappen van de huwelijkspartner is nog altijd staand recht, maar de geracialiseerde oorsprong ervan is uit het juridisch archief gewist.

- 41 Hof Amsterdam 2 november 1939, ECLI:NL:GHAMS:1939:39, NJ 1940/175.
- 42 Zie tevens López 1997; P. Pascoe, *What comes naturally: Miscegenation law and the making of race in America*, New York: Oxford University Press 2009; A.J. Gross, *What blood won't tell: A history of race on trial in America*, Cambridge, MA: Harvard University Press 2009.
- 43 P.R. Boudewijn, *Warm bloed. De representatie van Indo-Europeanen in de Indisch-Nederlandse letterkunde (1860-heden)*, Hilversum: Uitgeverij Verloren 2016.
- 44 M. Hetzel, *Die Anfechtung der Rassenmischehe in den Jahren 1933-1939*, Tübingen: Mohr Siebeck 1997. A. Onwuachi-Willig, *According to our hearts. Rhinelander v Rhinelander and the Law of the Multiracial Family*, New Haven & London: Yale University Press 2013.
- 45 Rb. Den Haag 28 augustus 1936, ECLI:NL:RBSGR:1936:27, NJ 1936/920. Zie uitgebreider B. de Hart, *Unlikely couples. Regulating mixed sex and marriage from the Dutch colonies to European Migration Law*, Oisterwijk: Wolf Legal Publishers 2014. M. Lenaerts, *National Socialist Family Law. The Influence of National-Socialism on Marriage and Divorce Laws in Germany and the Netherlands*, Leiden: Brill 2014.
- 46 F. Caestecker & D. Fraser, 'The Extraterritorial Application of the Nuremberg Laws. Rassen-schande and "Mixed" Marriages in European Liberal Democracies', *Journal of the History of International Law* (10) 2008, afl. 1, p. 35-81.
- 47 'De wet in de praktijk. Huwelijksbedrog?', *De Residentiebode* 6 maart 1940; 'Rechtskundige perikelen, Huwelijk met "verborgen gebreken"', *Twents Dagblad Tubantia* 21 maart 1940; 'Recht en praktijk. Huwelijksstemming', *Algemeen Handelsblad* 20 juli 1957.
- 48 J. Wiarda, *Mr. C. Asser's Handleiding tot de beoefening van het Nederlands burgerlijk recht. Personenrecht. 1. Personen- en familierecht*, Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink 1957, p. 128.
- 49 P. Vlaardingerbroek, in: *GS Personen- en familierecht*, aant. 3 Dwaling, bij: Burgerlijk Wetboek Boek 1, art. 71 (Bedreiging of dwaling), (online, bijgewerkt tot 1 maart 2020).

5 Ouderlijk gezag en ‘ras’ (1962)

In 1962 berichtte *De Telegraaf* over een Nederlandse witte vrouw die haar dochter verwelkomde die vanuit Suriname op Schiphol aankwam.⁵⁰ Na de echtscheiding van haar Surinaamse echtgenoot had de Amsterdamse rechtbank op advies van de Raad voor de Kinderbescherming het gezag over de dochter aan de man toegekend omdat het kind ‘negroïde karaktertrekken bezat en daarom beter in het milieu van de vader kon verblijven’, aldus *De Telegraaf*. De vader had het kind daarop naar zijn ouders in Suriname gebracht en was vervolgens naar Nederland teruggekeerd. Het Amsterdamse gerechtshof had vervolgens het gezag (de voogdij) aan de moeder toegewezen.

De term ‘negroïde karaktertrekken’ wijst erop dat de rechter uitging van een biologisch rasbegrip dat ook na de Tweede Wereldoorlog nog allerminst verdwenen was

De term ‘negroïde karaktertrekken’ wijst erop dat de rechter uitging van een biologisch rasbegrip dat ook na de Tweede Wereldoorlog nog allerminst verdwenen was.⁵¹ Het rechterlijk besluit is een vorm van ‘race-matching’ in gezagszaken, dat we kennen uit Amerikaanse literatuur. Volgens Kennedy was het in de jaren vijftig in de Verenigde Staten voor rechters gebruikelijk om te beargumenteren dat een kind uit een ‘interraciaal’ huwelijk het best af was bij de ‘eigen mensen’, met andere woorden: de zwarte ouder en diens familie.⁵² Ouders gebruikten dergelijke argumenten soms ook in hun conflicten over gezag en omgang, tot het Amerikaanse Hoogerechtshof hieraan in *Palmore v Sidoti* (1984) een einde maakte.⁵³

‘Race-matching’ kwam dus ook in Nederland voor, maar de rechtszaak waarover *De Telegraaf* berichtte, is niet gepubliceerd in de Nederlandse jurisprudentie en wordt evenmin vermeld in de juridische literatuur. Of dat is omdat hij zo gewoon was, of juist heel uitzonderlijk, valt niet te zeggen.⁵⁴

In de juridische databanken vond ik wel andere, latere gezagszaken waarin ‘ras’ een rol speelt. Een oordeel uit 1979

betraf een kind dat leefde bij de zus van de ex-echtgenoot, die niet de biologische vader was. Deze man vroeg om gezag over het kind omdat, zo stelde hij, zijn ex-vrouw ‘omgang met Surinamers’ had en drugs gebruikte.⁵⁵ Onderzoek van de Raad voor de Kinderbescherming bevestigde de beweringen van de man niet. Een vriendin van de vrouw was weliswaar verloofd met een Surinamer, maar er was geen indicatie voor drugsgebruik. Het verzoek van de ex-man werd afgewezen omdat er geen aanwijzingen waren dat het belang van het kind was geschaad. Zoals we hiervoor hebben gezien, werd het op ‘raciale’ kenmerken gebaseerde argument (zou omgang met Surinamers tot wijziging van de gezagsregeling kunnen leiden) door de rechter niet ten principale verworpen, in tegenstelling tot wat het Amerikaanse Supreme Court een aantal jaren later zou doen.

Deze zaak valt mede te begrijpen tegen de achtergrond van de sterke problematisering van Surinamers voorafgaand en na de Surinaamse onafhankelijkheid in 1975.⁵⁶ Gemengde Nederlands-Surinaamse huwelijken golden destijds niet als teken van integratie maar werden, integendeel, veelal verbonden met drugs en prostitutie. Dit blijkt ook uit een arrest van de Hoge Raad, waarin de vraag centraal stond of het Nederlandse nationaliteitsrecht het beginsel van gelijkheid van man en vrouw schond, omdat een – in dit geval – Surinaamse man die een Nederlandse vrouw trouwde niet de Nederlandse nationaliteit bij huwelijk verkreeg en een Surinaamse vrouw met een Nederlandse man wel. De Hoge Raad vond dat het recht op gelijke behandeling van artikel 26 IVBPR niet werd geschonden vanwege de betrokken belangen. Welke belangen dat waren, bleek uit de conclusie van de advocaat-generaal Mok, die vond dat de klacht van de Surinaamse man moest worden verworpen, omdat het anders makkelijker zou worden voor vreemdelingen om de Nederlandse nationaliteit te verkrijgen. ‘Souteneurs en andere onderwereldfiguren’, zo vreesde hij, zouden schijnhuwelijken gebruiken om de privileges verbonden aan het Nederlanderschap te verwerven.⁵⁷ Zo kwamen stereotyperingen over ‘ras’ en gender samen. Het arrest van de Hoge Raad was van belang voor de doctrine over de verhouding tussen wetgever en rechter. In een inmiddels bekend patroon vermeldt de juridische literatuur beide zaken wel, maar zonder de ‘raciale’ aspecten ervan te benoemen.

50 ‘Marjolein terug bij moeder’, *De Telegraaf* 29 augustus 1962.

51 B. Harkema & F. Sysling, ‘Dutch scientists and the UNESCO Statement on Race’, *Studium* (11) 2018, afl. 4, p. 229-244.

52 R. Kennedy, *Interracial intimacies: Sex, marriage, identity, and adoption*, New York: Pantheon Books 2003.

53 Supreme Court (Verenigde Staten) 25 april 1984, 466 US 429 (*Palmore v Sidoti*).

54 Vanwege de manier waarop de rechterlijke archieven zijn georganiseerd, is het (nog) niet gelukt de uitspraak te vinden. Vanwege de coronamaatregelen kon ik zelf niet in de rechterlijke archieven zoeken.

55 HR 29 juni 1979, ECLI:NL:HR:1979:AC6645, *NJ* 1979/525.

56 Jones 2007.

57 Concl. A-G M.R. Mok, ECLI:NL:PHR:1984:AG4874, bij HR 12 oktober 1984, *NJ* 1985/230, m.nt. W.C.L. van der Grinten. Overigens kwam het kort na dit arrest wel tot gelijke behandeling van man en vrouw in het nationaliteitsrecht, door een wetswijziging. De vrees voor schijnhuwelijken door mannelijke migranten was van grote invloed op hoe de gelijkstelling in de wet werd verankerd. B. de Hart, ‘Regulating Mixed Marriages through Acquisition and Loss of Citizenship’, *Annals of the American Academy of Political and Social Science* (662) 2015, afl. 1, p. 170-187.

De rechtsgeleerdheid loopt, althans in Europa, achter bij andere disciplines in het kritisch onderzoeken van de eigen rol in het denken over ‘ras’, kolonialisme en slavernij

6 Concluderende opmerkingen

Het juridische archief is tegelijkertijd onthullend en verhullend over rechtszaken waarin betekenissen van ‘ras’ werden bepaald. Onthullend, omdat blijkt dat dergelijke zaken in de Nederlandse jurisprudentie wel degelijk te vinden zijn en niet alleen in koloniale tijden. Betekenissen van ‘ras’ waren bepalend voor de vorming van juridische doctrines, zoals de gronden waarop vernietiging van een huwelijk kan worden gevraagd.

Het archief is verhullend, omdat juristen door gebruik van algemene termen en juridische leerstukken, zoals ‘gelijkenis van vader en kind’ of ‘dwaling in de eigenschappen van de huwelijkspartner’ ‘raciale’ betekenissen wegschreven. Zo, met schijnbaar neutrale termen, wordt het beeld van het kleurenblinde recht in stand gehouden.

Verdere verkenning van het juridisch archief is noodzakelijk en niet slechts van historisch belang. Juristen staan op de schouders van hun voorgangers. De rechtsgeleerdheid loopt, althans in Europa, achter bij andere disciplines in het kritisch onderzoeken van de eigen rol in het denken over ‘ras’, kolonialisme en slavernij. Het is tijd dat dit juridisch verleden onder ogen wordt gezien: hoe dit verleden het recht en de juridische doctrine, waarmee juristen vandaag werken en die aan studenten wordt onderwezen, heeft beïnvloed. Alleen zo kunnen sociale rechtvaardigheid en de rechtsstaat worden beschermd.

ArsAequi Libri

Recent verschenen

UCERF 15 – Actuele ontwikkelingen in het familierecht

Ter inleiding
Wendy Schrama

Giraal goed, vergoeden moet?
Thomas Subelack

Het gearrangeerde huwelijk in kaart gebracht
Naema Tahir

De veranderlijke postrelationele solidariteit
*Thom Geertsema, Wilbert Kolkman,
Leon Verstappen & Irene Visser*

Kinderparticipatie in Nederland:
Wat kunnen we leren van het IVRK en het EVRM?
Charlotte Mol

Gewone verblijfplaats in het Europees familierecht
Ian Sumner

ISBN: 978-94-9319-925-5 | Prijs: € 21,50 | 94 pagina's | Redactie: H. Tigchelaar | 1e druk 2021 | arsaequi.nl